

RUS DİN FELSEFESİNDE VE İKİNCİ KUŞAK RUS SEMBOLİSTLERİN ESERLERİNDE “SONSUZ DIŞILIK” KAVRAMI

Yrd. Doç. Dr. Suzan ULUOĞLU
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü
suzanzobu@yahoo.com

Özet

‘Sonsuz Dışılık’ (Alm. Ewig-Weibliche) kavramı Goethe’nin *Faust* adlı yapıtında yer alan ve insanı sonsuz yaratıcılığa doğru aşkla çeken dünya ötesi bir gücün imgesidir. Zamanla bu kavram Goethe’nin yapıtının bağlamından kurtularak, mistik bir kadın tipi olarak kişileştirilmiş, Tanrının Hikmeti Sofia’yu, Troubadourların şiir sanatında yer alan olağanüstü güzel kadın kültürünü, Romantizmin yeryüzünün ahenk ve güzellik merkezi olarak gördüğü kadın idealini içinde birleştirerek evrensel bir sembol haline getirilmiştir. Sonsuz dışılık kavramının, (20.yy.’ın başında) özellikle uzun felsefi ve teolojik bir geçmişi olan Tanrının Hikmeti Sofia imgesiyle birleşmesi ayrı bir önem taşır.

Hikmet üzerine yazılı Yahudi miti, Hıristiyan Sofiolojisinde, Hıristiyan mistiklerinin (J.Boehme) ve Rus din felsefecilerinin (V.S.Solovyov, P.A.Florenskiy, S.N.Bulgakov) öğretilerinde geliştirilir. Özellikle Solovyov’un Sonsuz Dışılıkla ilgili felsefi ve estetik görüşleri Rus sembolizminin ikinci kuşak temsilcilerini (A.Blok, A.Bely, V.Ivanov) derinden etkilemiştir. Bu çalışmamızda ‘Sonsuz Dışılık’ kavramının Rus din felsefesinde nasıl yorumlandığı ve ikinci kuşak Rus sembolistlerinin eserlerinde nasıl ele alındığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sonsuz Dışılık, Rus din felsefesi, İkinci Kuşak Rus Sembolistleri, Sofia.

THE CONCEPT OF “ETERNAL FEMININE” IN RUSSIAN RELIGIOUS PHILOSOPHY AND IN THE WORKS OF SECOND GENERATION RUSSIAN SYMBOLISTS

Abstract

The concept “eternal feminine” (German: Ewig-Weibliche), which was first seen in Goethe’s *Faust*, is the symbol of heavenly power inviting people to endless creativity. In the course of the time, this concept has become a universal symbol mixing with the mystical woman pattern “Sofia”, the cult of the “extraordinary beautiful woman” in the poetry of Troubadour and the ideal woman as a harmony and beauty centre of the earth in romanticism. The merge of the concept of “eternal feminine” with God’s wisdom Sofia image, which occurred at the beginning of the early 20th century and which had already a long philosophical and theological past, has a particular significance. Jewish myth about the wisdom has been improved through the doctrine of Christian mystics (J. Boehme) and Russian religious philosophers (V. S. Solovyov, P. A. Florensky, S. N. Bulgakov). In the early 20th century, the second generation of Russian symbolists (A. Blok, A. Bely, V. Ivanov) have written their poems under the influence of religious and philosophical views of Solovyov. In this study, interpretation of the “eternal feminine” in the works of new generation Russian symbolists and in Russian religious philosophy will be analyzed.

Key Words: Eternal feminine, Russian religious philosophy, Second Generation of Russian Symbolists, Sophia.

GİRİŞ

Veçnaya jenstvennost ‘Sonsuz Dişilik’ kavramı J.W.Goethe’nin “Faust” adlı eserinin ikinci bölümünün sonunda yer alan *Das ewig weibliche zih uns hinan* ‘Sonsuz dişilik bizi yukarıya doğru çeker’ dizelerinden sonra, gerek Avrupa’da gerek Rusya’da felsefe, sanat ve edebiyat alanlarında büyük yaygınlık kazanır. Rusça’da ‘dişilik’ anlamına gelen *jenstvennost* sözcüğü oldukça geç bir dönemde oluşmuştur. Bu durum 1783-1852 tarihleri arasında yaşamış olan ünlü Rus şair V.A.Jukovskiy’nin kadın güzelliğiyle ilgili şu sözlerinden anlaşılmaktadır: “*onun (kadının) sadece Almanca’da çok güzel bir şekilde weiblichkeit diye adlandırılan ve bizim dilimizde henüz bir karşılığı bulunmayan şeyi kazanması gerekir*” (V.A.Jukovskiy’den aktaran Eyges, 1925).

Goethe *Ewig Weibliche* ‘Sonsuz Dişilik’ ifadesini, insanı sonsuz yaratıcılığa doğru aşkla yükselten sezgisel bir gücün sembolü anlamında kullanır. Sonsuz Dişiliğin kendine doğru çekebilme yeteneği, en çok aşta kendini gösteren çekim gücüyle bir yakınlık içerisindedir. Sonsuz Dişiliğin ilk örnekleri olarak genellikle Hz. Meryem ve Dante’nin “İlahi Komedyası”nın ünlü kadın kahramanı Beatrice verilir. Goethe’nin trajedisinin bağlamından kurtulan bu kavram zamanla mistik bir kadın tipi olan Tanrının Hikmeti “Sofia”yı, Troubadourların şiir sanatında yer alan “Olağanüstü güzel” kadın kültürünü, romantizmin yeryüzünün ahenk ve güzellik merkezi olarak gördüğü kadın idealini içinde birleştiren evrensel bir sembol haline gelir.

20.yy.’ın başlarında ‘Sonsuz Dişilik’ kavramı uzun felsefi ve tanrıbilimsel bir geçmişe sahip Tanrının Hikmeti Sofia hakkındaki öğretilerle birleşir. Eski Akit’e göre yeniden düzenlenen Hikmet hakkındaki Yahudi miti Hıristiyan mistiklerinin (J.Boehme) ve Rus din filozoflarının (V.S.Solovyov, P.A.Florenskiy, N.A.Berdyaev, S.N.Bulgakov, L.P.Karsavin, İ.A.İlin, vd.) öğretilerinde geliştirilir. Bu mite göre, Hikmet Tanrı ile birlikte dünyanın yaratılışında yer alır, insanlar arasında kendine yer edinmek ister, fakat insanlar tarafından dışlanır ve o andan itibaren semavi dünyada gizlenir (Literaturnaya entsiklopediya, 2003:120).

Antik felsefeden, Hıristiyanlıktan, Ortaçağın mistik felsefe geleneklerinden, Yeniçağ Avrupa felsefesinden etkilenen Rus filozofları metafizik açıdan dişiliği, varoluşun ilk başlangıcını, özünü meydana çıkaran manevi bir ilk prensip, Evrenin Ruhu ve hipostaz (Bazı felsefe ve din kuramlarının dayandığı temellerden her biri, uknum: Hıristiyanlık inancına göre Tanrı kavramında üç hipostaz vardır: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh, TDK, Güncel Türkçe Sözlük) olarak kabul ederler. Dişiliği manevi bir ilk prensip olarak ele alan S.N.Bulgakov (1871-1944) onu Sofia (‘Sonsuz Dişilik’ kavramı) ile birleştirir ve ‘Sonsuz Dişilik’ nedir sorusuna şöyle bir yanıt verir: “*Sofia Mutlak veya Tanrı olmasa da sahip olduklarını doğrudan Tanrıdan veya mutlak suretten almıştır, dünyadaki yaşama özgü bir şeylerle meşgul olma eyleminden muaftır... Tanrı ile yeryüzü arasında bir yer olarak Sofia ne biri, ne diğeridir veya aynı anda her ikisi birdendir, hem yeryüzündeki yaşamda hem de semavi yaşamda bulunur.*” (Bulgakov’dan aktaran Korostileva)

Sofia (Sonsuz Dışılık) hakkındaki öğretinin temelinde Tanrı ve dünya arasındaki ilişki, mükemmel Tanrıdan mükemmel olmayan dünyanın yaratılması meselesi yatar. V.S.Solovyov (1853-1900)'ün gerek bir filozof gerek bir şair olarak bütün yaratıcılığı bu konuyla ilgilidir. Solovyov 1875-1876 yılları arasında bulunduğu Londra, Kahire ve Sorrento'da Batı Avrupa mistiklerinin eserleriyle tanışır ve Sofia hakkındaki düşüncelerini bunların etkisinde kalarak geliştirir. Solovyov özellikle Alman filozof F.Schelling (1775-1854)'in düşüncelerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. P.P.Gaydenko *Gnostiçeskiye motivi v uçenyah Şellinga i VI.Solovyova* 'Schelling ve VI.Solovyov'un Öğretlerinde Gnostik (Sezgi veya tefekkür yoluyla edinilen bilgi) Motifler' adlı çalışmasında bu etkileşimi ayrıntılı olarak incelemektedir. Gaydenko'ya göre Schelling gibi Solovyov da Mutlakta, bütünsel veya olumlu (sonsuz) bir şey ve yaşam gücü veya ilk madde gibi birbirini karşılıklı olarak tamamlayan iki merkez veya kutup ayırt eder. Böylece Solovyov, Tanrıda karşıtlıkların birliğini görmektedir. Solovyov ilk maddeyi çekim, heves, arzu, varlığın gücü, Tanrıdaki dışı başlangıç olarak belirler. Tanrıdan bağımsız bir özne olarak bu ilk madde Sofia veya Evrenin Ruhü Tanrının dışında tek başına kökleşmek istediği için Tanrıdan ayrılır. Neticede Tanrısal varoluşun birliğe dayalı merkezinden yaratılışın çoklu çevresine, bu yaratılış üzerindeki egemenliğini ve özgürlüğünü kaybederek dökülür. Böyle bir egemenliğe zaten kendiliğinden değil, Tanrı ile yaratılış arasında aracı görevi gördüğü için sahiptir, fakat bu konumundan tek başına kökleşmek istediği için ayrılır. Böylece Tanrısal birlik çok sayıda ayrı öğelere bölünür, evrensel organizma atomların mekanik birleşimi haline, ayrışma, ayrılma ve acının maddi dünyasına dönüşür. Tanrı ile dünya arasındaki ilişkiyi Schelling gibi Solovyov da yaratma ve yaratıcılık ilişkisi olarak değil de olma ve öz ilişkisi biçiminde görür. Böylece evrenin oluşum sürecinin esas kahramanı, başlangıç maddesi Tanrısal Sofia'dır. Bu, Tanrıdaki dışı başlangıç, Evrenin Ruhü, İsa'nın bedeni veya ideal insanlık, yaratılışın gerçek sebebi ve amacıdır. Fakat Tanrıdan ayrılarak Sofia dünyanın günahkar olmasına yol açan şeytani özelliklere sahip olur. Solovyov'un çalışmalarında Sofia imgesi ikiye ayrılır. Bir yandan Sofia “Tanrıdaki Öteki”dir, Tanrının Hikmetidir, diğer yandan başkaldırıp ayrılmasından sonra dünyadaki hayatın başlangıcını sağlayan, onun mükemmel olmamasının, kötülüğün suçlusu ve kaynağıdır. (Gaydenko, 2005:222)

Solovyov'un *vseedinstvo*¹ öğretiminde filozofa göre hayatın iki ayrı kutbu olarak dışılık ve erkeklik insanda bir bütünde birleşmeli ve onu Tanrı-İnsan, androginos yapmalıdır. Solovyov'a göre gerçek insan, ideal bir kişilik olarak sadece erkek veya sadece kadın olamaz, her ikisinin üstün bir birleşimi olmalıdır. Androginos insana kendini günahlara kaptırarak kaybettiği ilk Tanrısal suretini geri verecektir. (Korostileva)

¹ Vseedinstvo: Varoluşun iç organik birliğini, onu oluşturan öğelerin karşılıklı olarak iç içe girişleri ve ayrı oluşları, kendi belirgin özelliklerini koruduklarında birbirlerine ve bütüne benzemelerini ele alan felsefi öğretisi. Yeni Platonculukla başlayarak farklı felsefi bağlamlarda ele alınmıştır. Rus felsefesinde en ayrıntılı olarak V. Solovyov tarafından geliştirilir. Bkz.: <http://www.philosophydic.ru/vseedinstvo>

P. A. Florenskiy (1882-1937) varlık bilimsel (ontolojik) açıdan dişililiği hipostaz olarak ele alır. Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesiyle birlikte Hikmet (Dişilik) dördüncü hipostaz ögeyi oluşturur. Sofia bu Üçleme açısından kendini farklı biçimlerde ortaya koyar. Baba açısından Sofia yaratılanın temelidir, onun ideal tözüdür; Oğul açısından yaratılanın akli; Ruh açısından yaratılanın gerçekleşmiş maneviyatı, onun saflığı ve kutsallığıdır. Filozofa göre, Kutsal Üçleme dişi başlangıç olmadan tamamlanmamıştır, yarım kalmıştır. Dünyanın yeni başlangıcı bu dördüncü hipostazdadır. Başka bir deyişle dünyanın oluşumu bu dördüncü hipostazda yani Sonsuz Dişilikte gerçekleşir. Dolayısıyla Sonsuz Dişilik Yaratana yaratılan arasında ideal olanla maddi olanı sentezleyen hareketli bir sınırdır. (Korostileva)

Rus din filozoflarının Sofia ile ilgili görüşlerindeki farklılıklara rağmen bazı ortak noktalar da saptanmaktadır. Bunları şu şekilde vermek mümkündür: 1. Sofia Kutsal Üçlemedeki herhangi birine benzemeyen farklı bir varlıktır; 2. Sofia bir çeşit Sonsuz Dişilik (veya Sonsuz Bakirelik) tir; 3. Sofia varlıkbilimsel olarak Platon'un Tanrının dünya ile ilgili düşüncelerinin toplamı olarak bilinen idealar dünyasına yakındır, fakat aynı zamanda bütünsel ve bilinçli bir organizmadır; 4. Sofia çok sayıda ve farklı belirmeleriyle insan kültürünün kaynağıdır; 5. Gelecekte insanlık Tanrı-İnsan olarak Sofia'nın toplu bir belirmesi olacaktır; 6. Sofia Kilise, Meryem Ana, melek, Tanrının dişi hipostazı olarak farklı Hıristiyan suretlerine benzetilir; 7. Sofia dünyada güzellik, uyum, düzen olarak kendini gösterir (Russkaya sofiologiya).

Yukarıda adı geçen filozoflar arasında özellikle Solovyov'un felsefesi ve şiir sanatı ikinci kuşak Rus sembolistlerinin² (V.İvanov, A.Bely, A.Blok, S.Solovyov, vd.) felsefi ve estetik görüşlerini büyük ölçüde etkilemiştir. Solovyov'un şiirlerinin büyük bir kısmı Sonsuz Dişilikle ilgilidir. Solovyov hayatı boyunca onun gerçekten varolduğuna inanmıştır. Genç sembolist şairlerin sık sık alıntı yaptıkları *Tri svidaniya* 'Üç Karşılaşma' adlı poeması kendisinin de kabul ettiği gibi Solovyov'un en iyi ve en önemli eserlerinden biridir. Bu poemada şair 1875-76 yıllarında Mısır'a yaptığı bir gezi sırasında Sonsuz Dişilikle üç karşılaşmasını anlatır. Solovyov'un Sonsuz Dişilik imgesini daha yakından tanımak amacıyla bu eser üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak durmak gerekir.

Şair bu poemasını daha önce yaşadıklarını hafızasında tekrar canlandırmak için 1898 yılında ikinci kez gittiği Mısır'da kaleme alır. Bu eserinde Solovyov daha önce F.M.Dostoyevski ve A.K.Tolstoy'un da başvurdukları *mitolojik gerçekçilik* yöntemini kullanır. Kompozisyon bakımından poema triptih (ortak bir fikir etrafında birleşmiş, üç parçadan oluşan sanat eseri) biçimindedir. Eserde olayların yer ve zamanını belirten bilgiler yer almaktadır (Moskova-Londra-Mısır. 1862-1875-1876). Giriş bölümünde eserin ithaf edildiği ideal kadın kahraman "sonsuz arkadaş" olarak adlandırılır. Şair bu bölümde kadının Tanrısal doğasını keşfetmeye çalıştığını belirtir. Sonsuz Dişilik kişilik özellikleri alan fizik ötesi bir surette belirmiştir (Zahariyeva, 2010):

² Rus Sembolizmi ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Doç. Dr. Tüten Özkaya, Rus Edebiyatında Sembolizm, A.Ü. DTCF Dergisi, c.33, Sayı:1-2, Ankara, 1990, s.411-425; Dr. Sevinç Üçgül, Rusya'da İlk Dekadan Görüşlü Okul: Rus Sembolizmi, Erciyes Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13, 2002, s.239-255; Hüseyin Kandemir, İlk Dönem Rus Simgeliği ve Konstantin Balmont, Çağdaş Türk Dili, Sayı:165, Kasım 2001, s.423-430.

*Erkenden ölüme sevinirken³
Ve zaman zincirini aşkla aşarak,
Sonsuz arkadaşım, adını söylemeyeceğim,
Fakat sen duyacaksın titrek melodiyi...*

*Aldatıcı dünyaya inanmayarak,
Maddelerin kaba kabuğu altında,
Hissettim dokunarak sonsuz hükümdarlık sembolünü
Ve tanıdım Tanrının parıltısını...*

*Üç kez görünmedin mi sen canlı bakışlarıma-
Düşünsel bir hareket değildi bu, yo, hayır!-
Müjde, veya yardım, veya ödül olarak
Ruhumun çağrısına cevaptı senin suretin.*

Söz konusu poemada Solovyov'un Sonsuz Dişilikle ilk karşılaşmasının dokuz yaşındayken (1862) Paskalyadan 40 gün sonra kutlanan İsa'nın Göğe Yükselişi Bayramında yapılan ayin esnasında Moskova'da gerçekleştiği anlatılmaktadır. Poemanın birinci bölümünde Solovyov coşkulu çocuksu hislerine döner. Çocukluk aşkı onu Dişiliği olağanüstü güzel bir kadın olarak gördüğü kiliseye götürmüştür. Şair o anı şu şekilde ifade eder:

*Altınımsı bir mavilikle kaplanmış,
Elinde yeryüzü ülkelerine ait olmayan bir çiçek tutarak,
Işıltılı bir gülümsemeye duruyordun sen,
Bana başını salladın ve gizlendin sislerin içine.*

Solovyov'un burada dişilik imgesini tasvir ederken kullandığı altınımsı mavi renk Hıristiyan ikonlarının hakim rengidir. Poemanın ikinci bölümünde şiir biçiminde yazılmış otobiyografik hikaye ağırlık kazanır. Bu bölüm üslup açısından kendi kendiyi alay etme ve günlük olayları listeleme biçimindedir. (Zahariyeva, 2010)

Solovyov'un Sonsuz Dişilikle ikinci manevi karşılaşması 1875 yılının sonbaharında Londra Britanya Müzesinde gerçekleşir:

*Ve işte bir keresinde- sonbahara doğru
Ona dedim: ey Tanrısız yükseliş!
Sen burdasın hissediyorum, neden göstermedin
Kendini bana çocukluğumdan beri?*

*Ve henüz aklımdan geçirdim bu sözü
Birden her yer altınımsı bir mavilikle doldu,
Ve o tekrar önümde parlıyor
Bir tek yüzü, - yüzü bir tek.*

³ V.Solovyov'un “Tri Svidanya” adlı poemasının tamamı için bkz.:<http://mirosvet.narod.ru/sol/trisvid.htm>; Türkçesi – S.U.

İlahi güzelliğin tamamını görmek isteyen şaire müzenin sessizliğinde Mısır'a çöle gitmesini söyleyen bir iç ses seslenir. Üçüncü karşılaşma da 1876 başlarında Kahire yakınlarında, çölde gerçekleşir:

*Gökyüzü pırlıtlısının ergüvanında
Mavimsi ateşle dolu gözlerle
Bakıyordun sen dünyevi ve yaratıcı
Günün ilk parlaklığı gibi.*

*Ne varsa, ne olduysa, gelecekte sonsuza dek ne olacaksa-
Burada her şeyi sardı bir tek hareketsiz bakış...
Altımda denizler ve nehirler mavileniyor,
Uzak orman ve karlı dağ tepeleri.*

*Her şeyi gördüm, ve her şey bir tek şeydi,
Bir tek kadın güzelliği...
Ölçüsüz olan onun ölçüsü oldu,
Önümde, bende-bir tek sen.*

Üçüncü karşılaşma ile ilgili anlatımda Rus edebiyatçıların Alman romantiklerinden esinlenerek uyguladıkları ve 19.yy.'da oldukça yaygın olan alaylı ve ciddi bir üslubun karışımı söz konusudur. Üçüncü karşılaşmada şairin, bilincinin rüya ile gerçek arasında bir yerde olduğu anlaşılmaktadır. (Zahariyeva, 2010)

“Maddi” dünya ve “sonsuz hükümdarlık” dünyasının karşılaştırılması; sürekli karşıt tez oyunları; sisler, tipiler, gün batımı ve gün doğumu, yanan çallılar gibi sembolik imgeler; Solovyov'un renk sembollerinden oluşan mistik imgelemi genç sembolistler tarafından şiirsel kanun olarak kabul edilir. Yaşadıkları dönemle ilgili kendi şahsi endişelerini ifade etmek için gerekli motifleri buradan sağlarlar.

Solovyov için iki ayrı dünya vardır: Zaman dünyası ve Sonsuzluk dünyası. Birincisinde kötülük, ikincisinde iyilik hakimdir. Zaman dünyasından Sonsuzluk dünyasına bir geçiş yolu bulmak insanoğlunun en önemli görevidir. Bu her iki dünyada iyilik ve kötülük aralıksız bir mücadele içerisinde. Zaman dünyasında İyilik kazanırsa ortaya Güzellik çıkar. Güzelliğin ilk belirmesi Sonsuzluğun yansımaları olan doğadır. Doğada da iyiliğin ve kötülüğün mücadelesi gözlemlenir, çünkü geçici olan her şey sonsuz olanı yenmek ister. Buna benzer bir mücadele insan ruhunda da gerçekleşir. Solovyov bu mücadelenin evrelerini, yeryüzü yaşamının prangalarından kurtulma çabası içerisinde ruhun arayışlarını göstermeye çalışır. Yeryüzündeki hayatın sınırları dışına çıkmak ancak ruhun dünyevi gerçeklikten kurtulduğu, kendinden geçme ve coşkunluk hali (ekstaz) anlarında mümkündür. Bu anlarda insan ruhu adeta Zaman sınırları dışına bir başka dünyaya gider, orada geçmişle ve ölü ruhlarla karşılaşır. Solovyov bireysel varlığı sona ermeden insanın geçmişle bu tür bir bağ kurmasını Sonsuzluğun başlangıcının belirmesi olarak görür. Kötülükle, zamanla olan mücadelesinde insanı Aşk destekler. Yeryüzünde bu Dişiliktir, yeryüzü dışındaki belirmesi ise Sonsuz Dişiliktir. Solovyov, Aşkı yeryüzünün hakimi olarak görür. Ona göre Aşkın

mistik bir anlamı vardır. Yeryüzündeki aşk gerçek mistik Aşkın ancak bozulmuş bir yansımasıdır. Aşk insanı kurtaran bir güçtür, Sonsuz Dişilik bütün dünyayı kurtaran bir güçtür. Onun gelişini hem insan hem doğa beklemektedir. Toplumsal hayatın sorunlarına da değinen Solovyov kainat teokrasisi, yani manevi başlangıçlar temelinde kurulacak olan bir toplum öğretisi geliştirir. Solovyov’a göre böyle bir toplumsal ideale ulaşmak Batıdan farklı olarak kendi ahlaki ve dini esaslarını koruyan, Batı kapitalizmi yolundan ilerlemeyen Rusya’nın tarihi bir misyonu olmalıdır. Fakat Rusya’daki gerçek gelişmeler çok kısa bir süre içerisinde Solovyov’un düşüncelerini değiştirir. Ona göre artık dünya tarihinin sonuna gelinmiştir, şu an son evre yaşanmaktadır ve bu evre İsa ile İsa’nın düşmanı (Antihrist) arasındaki mücadeleyle sona erecektir. Dünyanın sonu ile ilgili Solovyov’un bu görüşleri ikinci kuşak sembolistler tarafından yoğun olarak benimsenmiştir. Yeni ilhamın bekleyişi, Sonsuz Dişiliğin önünde saygıyla eğilmek, yaklaşmakta olan sonu hissetmek şiirlerinin ana temasını oluşturmuştur (Sokolov,1999: 272-273).

O.Kling’e göre ‘Sonsuz Dişilik’ ve ‘Evrenin Ruhü’ gibi mythologemlerin⁴ Rus şairleri tarafından kullanılmasının sebebi aşkı tasvirlerinde Rus toplumsal cinsiyet söylemlerinde (genderniy diskurs) oluşan “yüce – sıradan” karşıtlığını ortadan kaldırmaktır. Din dışı konuları ele alan Rus Edebiyatı Avrupa’ya kıyasla daha geç oluştuğu için ve din dışı konularla dini konular arasında diyalogdan ziyade karşı durma söz konusudur. Bu yüzden 19.yy. boyunca aşk tasvirlerinde “yüce-sıradan” karşıtlığı son derece yaygındır, fakat istisnalar da yok değildir. Yüceyle sıradanı şiirlerinde birleştirmeyi başaran ilk Rus şairlerinden biri A.S.Puşkin’dir. Puşkin bu yönüyle, daha sonra Rus sembolistlerinin takip edecekleri yolu çizmiştir. Sembolizmin estetiği de bilinmeyen, açıklanamayan şeylerle bilinen, gerçek, yaşamsal şeylerin birleşimi üzerine kuruludur. Rus şiir sanatında Fransız Troubadourlarının deneyimlerinden ilk yararlanan şairlerden biri olan Puşkin ayrıca Troubadourların şiir motiflerini şiirlerinde bilinçli bir şekilde kullanarak, A.Blok’un *Prekrasnaya Dama* ‘Olağanüstü Güzel Kadın’ olarak adlandırdığı imgesinin oluşumunda öncü olmuştur. Şiirlerinde yüce - sıradan karşıtlığını ortadan kaldırmaya çalışan şairlerden biri de V.Solovyov’tur. Bu yüzden Solovyov’un düşünceleri A.Bely, A.Blok, S.M.Solovyov gibi ikinci kuşak Rus sembolistlerinin ilgisini çekmiştir. Bu üçü arasında ancak Blok, öncüsü Solovyov’un yolunda ilerlemeyi başarmış ve şiirlerinde aşkın mistik ve gerçek yönlerini birleştirmiştir. Bu durum sadece Blok’un ilk şiir kitabı olan *Stihi o Prekrasnoy Dame* ‘Olağanüstü Güzel Kadın Hakkında Şiirler’ (1904) için değil, daha geç dönem şiirleri için de geçerlidir. (Kling, 2009)

Blok’un ‘Olağanüstü Güzel Kadın Hakkında Şiirler’ adlı kitabı bir çeşit şiir biçiminde yazılmış roman niteliği taşımaktadır. Şair, gerçek hayatta L.D.Mendeleyeva’ya karşı duyduğu ideal, yüce aşkı mistik bir imge olan Sonsuz Dişilikle (Evrenin Ruhü) birleştirmiştir. Bu kitabın en önemli özelliği Evrenin

⁴ Mithologem: Farklı halkların kültüründe yaygın olarak kullanılan evrensel mitoloji süjelerini, sahnelerini, imgelerini belirtmek için kullanılan bir terim.

Ruhunun yeryüzünde belirmesiyle ilgili olarak bir yandan şahsi ve gerçek, diğer yandan ise evrensel mitlerin bir arada yer almasıdır. Bu konuda Z.G.Mints şöyle yazar: “... anlatımın psikolojik, aşka dair, manzaralı, mistik, mistik-ütöpik yönleri birbirleriyle ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Doğrudan telafuz edilen kişilerin, nesnelere, olayların her biri aynı zamanda kaçınılmaz olarak başka “dünyalarda” olup bitenlerin sembolik “ifadesidir”. Kozmik olan manzarayı ve mahremi “ifade eder”, mahrem olan mistik olanın sembolüdür, vs.” (Mints’ten aktaran Sokolov, 1999:284).

Bu kitapta yer alan şiirlerin temel imgesi Sonsuz Dışlıktır. Bu imgenin oluşumunda Blok V.Solovyov’un felsefe terminolojisinden ve sembollerinden geniş ölçüde yararlanmaktadır. Fakat Solovyov’un şiirlerinde duygusallıktan çok felsefi görüşleri ağırlık kazanırken, Blok’un şiirleri hayatın olası bir yenilenmesi karşısında duyduğu ihtiraslı, yoğun öznel duygularla doludur. Şiirlerindeki duygu yoğunluğu mistik imgelerden daha ön plandadır. Klasik Rus şiiri gelenekleriyle yetişen Blok toplum için sanat anlayışını, sanat için sanat anlayışıyla karşılaştırır. Blok ayrıca bireyselliği de son derece yoğun yaşar, şiirlerinde sürekli yalnızlık, insanlardan ve hayattan kopukluk gibi konular dikkat çekmektedir. Şairin aşk heyecanı Olağanüstü Güzel Kadını solgun mum ışıklarının altında mabetlerde heyecan dolu bekleyişiyle doludur. (*Ya, otrok, zajigayu sveçi...* ‘Ben, bir gencim, mumları yakıyorum...’; *Vhoju ya v tyomniye hrami...* ‘Karanlık mabetlere giriyorum...’; *Broju v stenah monastırya...* ‘Manastırın duvarlarında dolaşıyorum...’) Şaire göre aşk Olağanüstü Güzel Kadına bir rahip gibi hizmet etmektir. Şairin dili sert ve coşkuludur. Blok’un bu kitapta yer alan şiirlerindeki lirik kahramanlar sadece bazı duyguları ifade etmeleriyle değil, aynı zamanda çok hassas özelliklere sahip bireysellikleriyle de belirginlik kazanırlar. Bu şiirlerdeki imgeler bir yandan mitolojik açıdan evrensel iken (Evrenin Ruhü ve onun önünde eğilen fani insan) diğer yandan çok hassas duygularıyla, psikolojik yönleriyle, samimiyetleriyle ve günah çıkarmalarıyla derin bir etki yaratırlar. (Sokolov, 1999:284-286)

Solovyov’un Sofia hakkındaki öğretisinin etkisinde kalan bir diğer ikinci kuşak Rus simbolisti ise A.Bely’dir. Bely’in teorik ve sanatsal yapıtlarındaki Sonsuz Dışlık imgesi bu öğretinin etkisinde biçimlenmiştir. Bely, Mısır’da Solovyov’un karşısına çıkanın, Evrenin Ruhunun tanrısal hipostazı olan Sofia olduğundan emindir. Fakat onun sadece insanların karşısına çıkmasının yeterli olmadığını, bir sonraki evrede onun yeryüzüne inmesi gerektiğini savunur. Bely’ye göre Sofia sırf Tanrının Hikmetini ifade eden donuk ve değişmeyen bir sembol değildir. Önceleri bilinç ötesinde bulunan Sofia artık insanların bilincine inmelidir. Sofia yeryüzünü ve gökyüzünü birleştiren bir başlangıçtır. Kainat bütünlüğünü bozmadan halkın ruhu olmalıdır. Bely buna benzer düşünceleri makalelerinde ve mektuplarında teorik olarak geliştirmeye çalışır. Gerek nazmında gerek nesrinde bunları sanatsal olarak ifade etmeye çalışır. Özellikle üç edebi senfonisinin (*Severnaya simfoniya* ‘Kuzey Senfonisi’, *Dramatiçeskaya simfoniya* ‘Dramatik Senfoni’, *Kubok Meteley* ‘Tipi kadehi’) kadın kahramanları Koroleva (Kraliçe),

Skazka (Masal) ve Svetlova Sofia imgesiyle benzerlik gösterirler. Bu üç kadın kahraman Solovyov’un ‘Üç Karşılaşma’ adlı poemasını adadığı Sonsuz Dışılığa çok yakındır. Benzerlik her şeyden önce renk sembollerinden başlar. Solovyov’un sık sık bahsettiği altınimsı mavi renk (zolistaya lazur) Bely’in kadın kahramanlarının tasvirinde de görülmektedir. Her üçü de altın saçlı, mavi gözlüdür ve hüznü gülüşleri vardır. Bely’in kullandığı ve Sofia’nın altınimsı mavi rengiyle bağlantılı bir başka sembol de “unutma beni çiçeği”dir (nezabudka). Bu imgenin anlamını anlamak için çiçeğin rengi gibi adı da önemlidir. Firuze gibi mavi yaprakları ve ortası altınimsı olan bu çiçek gökyüzü maviliğini hatırlatır. Ayrıca Ortaçağda bu çiçeğe dini bir önem verilir, adı sürekli Tanrıyı hatırlatmak için kullanılır. Daha dikkatli bir inceleme yapıldığında ilk bakışta önemsiz gibi görünen her imgenin bir bütün olarak Bely’in eserlerinin ana fikrini oluşturmada birçok anlam taşıdığı görülmektedir. Senfonilerin bütün imgeleri Bely’in semboller sisteminde belirli bir yere sahiptir. Bely’in kullandığı bir başka çiçek sembolü de Solovyov’un daha erken dönem yapıtlarında da yer alan beyaz zambaktır. Üç senfoninin kadın kahramanlarının giysileri Hz.Meryem’in saflığını, dirilişini ve masumiyetini simgeleyen beyaz zambak işlemelidir. Solovyov’un Sonsuz Dışılığı gibi Bely’in kadın kahramanları da kosmosa hakim olma gücüne sahiptir. Bely Sonsuz Dışılık imgesini gerçek kadın tipleriyle birleştirmeye çalışır. Araştırmacılar ‘Dramatik Senfoni’de yazarın M.K.Morozova’ya olan mistik aşkın yansıdığını belirtmişlerdir. Sonsuz Dışılık kavramı Bely’in teorik çalışmalarında olduğu gibi sanatsal eserlerinde de önemli bir yer tutar ve yazarın hem felsefi, estetik görüşlerinin hem de şiirsel dünyasının oluşumuna büyük etki eder (Garmaş, 2002).

SONUÇ

Goethe’nin “Faust” eseriyle dikkat çeken Sonsuz Dışılık kavramı, F. Schelling’in, buna çok yakın olan Evrenin Ruhu öğretisiyle ve 19.yy. sonu 20.yy. başlarında Rus din felsefesinde ortaya çıkan Tanrının Hikmeti Sofia hakkındaki öğretilerle birleşerek ikinci kuşak Rus sembolistlerin şiir sanatını derinden etkilemiştir. Bu şairlerin felsefi ve estetik görüşlerinin biçimlenmesinde gerek bir filozof gerek bir şair olarak V. S. Solovyov’un etkisi çok büyüktür. Özellikle A. Bely ve A. Blok’un ilk eserlerinde bu etki yoğun olarak hissedilmektedir. Fakat Sonsuz Dışılık kavramının Rus edebiyatındaki yeri sadece bu şairlerle sınırlı değildir. Daha sonraki dönemlerde A. Ahmatova, N. Gumilyov, O. Mandelştam gibi akmeistlerin; V. Hlebnikov, K. Bolşakov, V. Mayakovski gibi futuristlerin ve ayrıca Blok’un Olağanüstü Güzel Kadın imgesini kendilerine göre yorumlayan S. Yesenin, M. Kuzmin, N. Klyuyev, M. Tsvetayeva’nın eserlerinde de görülmektedir.

KAYNAKÇA

- EYGES, İ. R., (2010.11.11), *Veçno Jenstvennoye, Literaturnaya Entsiklopediya: Slovar Literaturnih Terminov v 2-h t.*, T.1, 1925, M.-L.: izd. L.D.Frenkel, <http://feb-web.ru/feb/slt/abc/lt1/lt1-1337.htm> (2012.05.25)
- Filosofskiy slovar*, (2012.05.02), <http://www.philosophydic.ru/vseedinstvo> (2012.05.30).
- GARMAŞ, L. V., (2011.05.15), *Obraz Sofii v Ranney Proze Andreyeva Belogo*, *Russkaya Filologiya*, Ukr.vestnik, 2002, N:1-2 (21), Harkov, s.29-31, http://ludagar.narod.ru/Sopha_2002.html (2012.05.25)
- GAYDENKO, P. P., (2010.11.11), *Gnostiçeskiye Motivi v Uçeniyah Şellinga i Vl. Solovyova, Znaniye.Ponimaniye.Umeniye*, *Otkrıtaya Kafedra*, N:3, s.220-229, http://www.zpu-journal.ru/zpu/2005_3/Gaidenko/36.pdf (2012.05.29)
- KANDEMİR, H., (2001, Kasım), “İlk Dönem Rus Simgeciliği ve Konstantin Balmont”, *Çağdaş Türk Dili*, S.165, s.423-430.
- KLİNG, O., (2011.01.01), *Mifologema “Ewige Weiblichkeit” (Veçnaya Jenstvennost) v Gendernom Diskurse Russkih Simvolistov i Postsimvolistov, Pol. Gender. Kultura: Nemetskiye i Ruskiye issledovaniya*, M.: RGGU, 2009, s.438-452, http://ec-dejavu.ru/e-2/Ewige_Weiblichkeit.html (2012.05.29)
- KOROSTILEVA, N. N., (2010.12.21), *Problema Jenstvennosti v Russkoy Religioznoy Filosofii*, <http://sofik-rqi.narod.ru/avtorikonferencia/Korostileva.htm> (2012.05.29)
- Literaturnaya Entsiklopediya Terminov i Ponyatiy*, (2003), M.: NPK “İntelvak”.
- ÖZKAYA T., (1990), “Rus Edebiyatında Sembolizm”, *A.Ü. DTCF Dergisi*, C.33, S.1-2, s.411-425.
- RUSSKAYA SOFİOLOGİYA, (2011.01.01), <http://sophiology.narod.ru/> (2012.05.30).
- SOKOLOV, A. G., (1999), *İstoriya Russkoy Literaturı Kontsa XIX-Naçala XX veka*, M.: Vısşaya şkola-Academia.
- SOLOVYOV, V., (2011.05.15), *Tri Svidaniya*, <http://mirosvet.narod.ru/sol/trisvid.htm> (2012.05.29).
- ÜÇGÜL, S., Rusya’da (2002), “İlk Dekadan Görüşlü Okul: Rus Sembolizmi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13, s.239-255.
- ZAHARİYEVA, İ., (2012.05.13), *Poema Vladimira Solovyova “Tri Svidaniya” (S Akseptami Daniila Andreyeva)*, 2010, http://www.russian.slavica.org/userimages/2010_soloviev.pdf (2012.05.30).